

เศรษฐกิจสามสี

เศรษฐกิจแห่งอนาคต

วีระยุทธ กาญจน์ชูฉัตร

เส้นทางทุนนิยมโลก
อนาคตทุนนิยมไทย
โมเดลเศรษฐกิจใหม่

Copyright

เศรษฐกิจสามสี - เศรษฐกิจแห่งอนาคต
วิระยุทธ กาญจน์ชูฉัตร

ฉบับอิเล็กทรอนิกส์ (e-book) กรกฎาคม 2566
พิมพ์ครั้งแรก: สำนักพิมพ์ bookscape, มีนาคม 2563
ราคา 250 บาท

บรรณาธิการอำนวยการ
ปกป้อง จันวิทย์ วรพจน์ วงศ์กิจรุ่งเรือง
บรรณาธิการบริหาร
ณัฐพรพรรณ เมืองศิรินทร์
บรรณาธิการสร้างสรรค์เนื้อหา
อภิรดา มีเดช
บรรณาธิการสำนักพิมพ์
นันท์ชนก คามะชิตานนท์
ศรัญญ์ศรณ ทรัพย์ประสิทธิ์
ศิลปกรรม
ยุทธภูมิ ปั่นพอง
ผู้จัดการสำนักพิมพ์
ดวงกมล บุญจันทร์
ผู้จัดการโครงการสื่อสารความรู้
อินทุพิมพ์ เอ็ดเวิร์ดไฟเบอร์

บรรณาธิการ
ปกป้อง จันวิทย์
บรรณาธิการเล่ม
ศรัญญ์ศรณ ทรัพย์ประสิทธิ์
ออกแบบปก
ยุทธภูมิ ปั่นพอง

จัดทำโดย

บริษัท บุกส์เคป จำกัด
เลขที่ 83/2 ซอยอารีย์สัมพันธ์ 1 แขวงพญาไท เขตพญาไท กทม. 10400
โทรศัพท์ 09 2110 5501
email: bookscapethailand@gmail.com
facebook: www.facebook.com/bookscapethailand
twitter: www.twitter.com/bookscapethailand
website: www.bookscapethailand.co
instagram: www.instagram.com/bookscapethailand

จัดจำหน่าย

บริษัท ซีอีดูเคชั่น จำกัด (มหาชน)
SE-EDUCATION PUBLIC COMPANY LIMITED
เลขที่ 1858/87-90 ถนนเทพรัตน แขวงบางนาใต้ เขตบางนา กทม. 10260
โทรศัพท์ 0 2826 8000 โทรสาร 0 2826 8999
website: <http://www.se-ed.com/>

สำหรับสถาบันการศึกษา องค์กร หรือบุคคล ที่ต้องการสั่งซื้อหนังสือ
จำนวนมากในราคาลดพิเศษ โปรดติดต่อ สำนักพิมพ์บุ๊คสเคป
หมายเลขโทรศัพท์ 09-2110-5501
หรือ e-mail: bookscapethailand@gmail.com

ข้อมูลทางบรรณานุกรม

วิระยุทธ กาญจน์ชูฉัตร.

เศรษฐกิจสามสี - เศรษฐกิจแห่งอนาคต.

-- กรุงเทพฯ : บุ๊คสเคป, 2563.

240 หน้า.

1. การประกอบการเสรี. 2. ทฤษฎี. 3. เศรษฐศาสตร์. I. ชื่อเรื่อง.

330.122

ISBN (e-book) 978-616-8339-07-7

สารบัญ

บทนำ: ห้องทดลองที่ใหญ่ที่สุดในโลก	10
I ยุทธศาสตร์ชัยประเทศ	16
1) ตลาดเสรี ผูกห่านบิน และเสือกระโดด	18
2) ควรใช้หลักการใดเขียนยุทธศาสตร์ชาติ	28
3) ต้องพัฒนาแบบไหนจึงจะยั่งยืนและทั่วถึง	44
II เส้นทางทุนนิยมโลก	56
4) โลกที่หนึ่งกับสองอยู่ตรงไหน	58
5) ทุนนิยมมีแบบเดียวหรือไม่	64
6) ยุโรปสร้างรัฐสวัสดิการได้อย่างไร	74
7) เสือเอเชียกระโดดไวแค่ไหน	84
8) รัฐนำตลาดคือสูตรสำเร็จจริงหรือ	90
9) รวยแล้วจะเป็นประชาธิปไตยเองใช่ไหม	98
10) ทำไมเราจึงเป็นอย่างสิงคโปร์ไม่ได้	104
III อนาคตทุนนิยมไทย	112
11) จากครรภ์มารดาถึงเชิงตะกอน 4.0	114
12) ประเทศไทยมาถึงจุดนี้ได้อย่างไร	122
13) ไทยต่างจากเสือเอเชียตรงไหน	130

14) มองเศรษฐกิจไทยอย่างไรดี	136
15) อะไรคือปัญหาใหญ่ของทุนนิยมไทย	144
IV โมเดลเศรษฐกิจใหม่	156
16) ฝ่าใช้การผลิต หน่วยคิดเศรษฐกิจใหม่	158
17) ทำไมโนเกียกับอีริคสันจึงยังไม่ตาย	172
18) ยุโรปปรับมือเทคโนโลยีรั้งยักษ์ใหญ่อย่างไร	182
19) Green Growth นโยบายอุตสาหกรรมในกระแสโลกาภิวัตน์	192
20) Silver Economy ไม่ใช่สังคมสูงวัย แต่คือฐานเศรษฐกิจใหม่	204
21) Golden Age of Capitalism ระเบียบโลกปลายเปิด	210
บทสรุป: เศรษฐกิจที่มีชีวิตและสีสน	224
อ้างอิงและอ่านเพิ่มเติม	230
ประวัติผู้เขียน	238

คำนำ

การอ่านหนังสือหนึ่งเล่มเปรียบเสมือนการออกเดินทางหนึ่งครั้ง แต่เป็นการเดินทางที่ไร้ข้อจำกัดด้านเวลาและสถานที่ ถ้าอยากย้อนเวลากลับไปอดีต หนังสือประวัติศาสตร์ดีๆ สักเล่มสามารถพาคุณท่องไปยังจุดหมายต่างกาลต่างสมัยได้ทันที ถ้าอยากเข้าใจความซับซ้อนของมนุษย์ นิยายสักเล่มก็พาคุณไปดื่มด่ำกับความรู้สึกนึกคิดและเลือดเนื้อภายในของผู้คนได้

สำหรับหนังสือเล่มนี้ ผมอยากชวนผู้อ่านออกเดินทางไปสำรวจ “เส้นทางทุนนิยมโลก” เริ่มต้นด้วยการบุกทะลุเส้นทางสมมุติสมบันในโลกฝั่งตะวันตก ก่อนจะลัดเลาะเข้าสู่ทางลัดทว่าแสนลึกลับคดโค้งของดินแดนฝั่งตะวันออก จากนั้นก็ชวนมาปักหลักตั้งแคมป์มองวิวัฒนาการทุนนิยมไทยกันให้ถ้วนถี่ขึ้นว่ามีทางลาดชันและจุดอันตรายชวนพลัดหลงอยู่ตรงไหนบ้าง

ปิดท้ายด้วยการพินิจเข้มทิศเพื่่อมองไปยังอนาคต ผ่านข้อเสนอใหม่ๆ ที่แวดวงเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศกำลังถกเถียงกันอย่างเข้มข้น เพื่อตอบใจหยาใหญ่ของเศรษฐกิจโลกปัจจุบัน คือ Planet, People และ Platform ว่าเราจะจัดการกับวิกฤตภูมิอากาศ ไปพร้อมๆ กับสถานะสังคมสูงวัยและการพลิกผันของเทคโนโลยีอย่างไร โดยไม่ไปซ้ำเติมปัญหารากฐานอย่างความเหลื่อมล้ำที่รุนแรงและฝังลึกขึ้นทุกขณะ

ถึงที่สุดแล้ว เศรษฐกิจประเทศใดจะรุ่งหรืหน้าหรือถดถอยก็อยู่ที่องค์ประกอบพื้นฐานสามอย่างคือ คน เทคโนโลยี และระเบียบโลก ไม่ต่าง

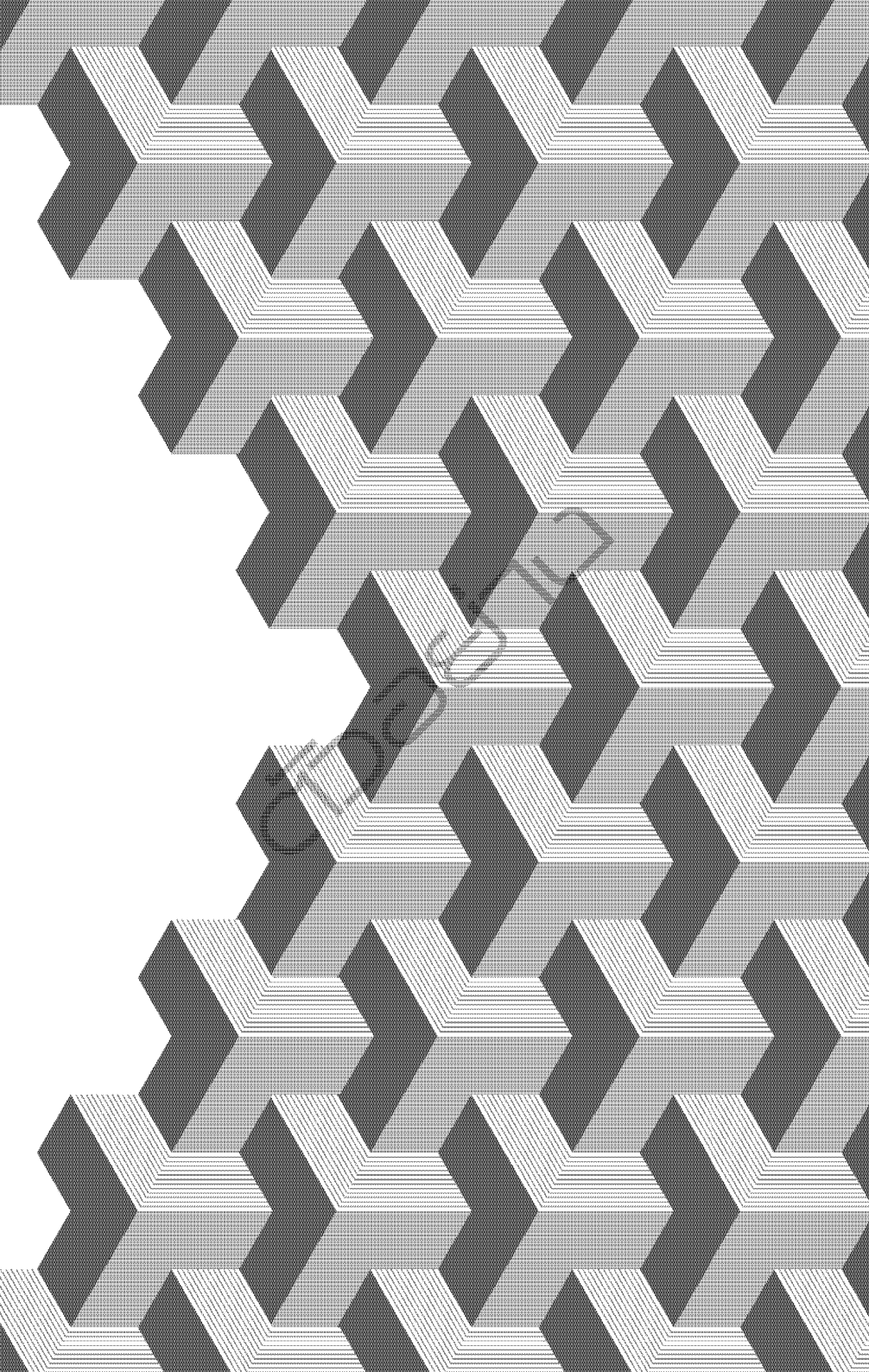
จากเมื่อครั้งสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สอง แต่ด้วยเงื่อนไขที่เปลี่ยนไป
โมเดลเดิมๆ ที่เคยประสบความสำเร็จอย่างรัฐพัฒนาหรือตลาดเสรีย่อม
ใช้ไม่ได้ผลดังในอดีต

หนังสือเล่มนี้เสนอให้ปรับทิศทางการจัดการคน เทคโนโลยี และ
ระเบียบโลก ด้วยกรอบคิดที่ต่างจากเดิม การผลิตและอุตสาหกรรมยังคง
เป็นหัวใจของการพัฒนา แต่ต้องมองผ่านห่วงโซ่การผลิตข้ามชาติและขยับ
เข้าสู่โหมด Green Growth อย่างจริงจัง สังคมสูงวัยควรถูกมองเป็นโอกาส
ทางเศรษฐกิจบนฐานคิด Silver Economy ซึ่งสามารถยกระดับเทคโนโลยี
และสร้างงานคุณภาพไปพร้อมกัน ในขณะเดียวกัน ก็ต้องร่วมผลักดัน
ฉันทมติใหม่ในการจัดระเบียบโลกให้เอื้อต่อการเติบโตของประเทศต่างๆ
มากกว่านี้ เหมือนที่เราเคยมีในยุค Golden Age of Capitalism – รวม
ความแล้วจึงเป็น “เศรษฐกิจสามสี” Green, Silver และ Golden ที่มาของ
ชื่อหนังสือ

ผมได้ปรับปรุงบทความส่วนหนึ่งที่เคยเขียนลงในเว็บไซต์
The101.world ให้ทันสมัยและคมชัดขึ้น นอกจากนี้ ยังเขียนเพิ่มเติม
อีกหลายชิ้นเพื่อให้การตามรอยเศรษฐกิจไทยและทุนนิยมโลกของผู้อ่าน
ราบรื่นต่อเนื่อง ขอขอบคุณอาจารย์ปกป้อง จันวิทย์ อาจารย์วรพจน์
วงศ์กิจรุ่งเรือง ศรัญญ์ศรณ์ ศรประสิทธิ์ และทีมงาน bookscape สำหรับ
คำแนะนำในการจัดทำต้นฉบับอย่างมืออาชีพ

ผมขออุทิศหนังสือเล่มนี้ให้กับพี่ อาภาภักย์ รัตนวิชัย คู่ชีวิตผู้ร่วม
เดินทางผ่านร้อนผ่านหนาวมาด้วยกันตั้งแต่บนเกาะบริเตนมาจนเกาะ
ฮอนชู ทุกเสียงหัวเราะยามโลกอยู่ข้างเราและรอยยิ้มยามสิ่งต่างๆ ไม่เป็นใจ
ของกิ๊ฟแนบแน่นเป็นส่วนหนึ่งในความทรงจำของชีวิตผม

วีระยุทธ กาญจน์ชูฉัตร

เศรษฐกิจสามสี

...

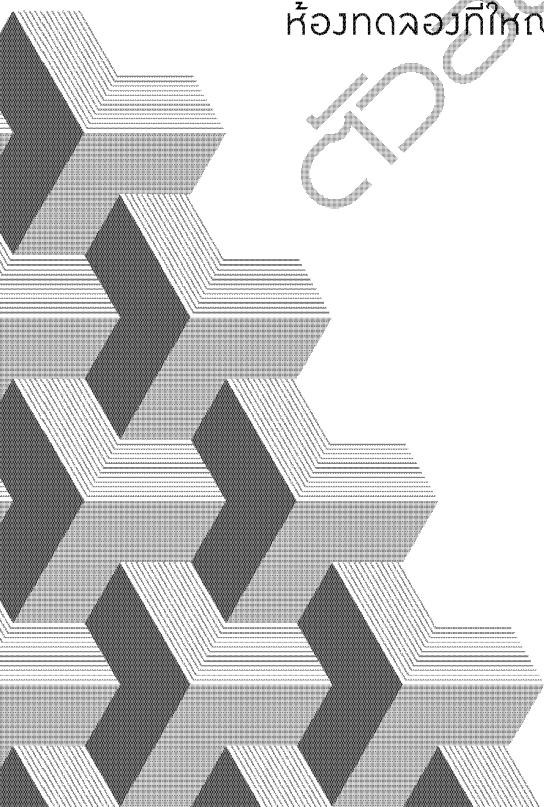
เศรษฐกิจแห่งอนาคต

ตัวอย่าง

วิระยุทธ กาญจน์ชูฉัตร

บทนำ

ห้องทดลองที่ใหญ่ที่สุดในโลก

พ่อกับแม่ของผมเกิดในยุคที่ญี่ปุ่นเพิ่งแพ้สงคราม ผู้คนปากกัดตีนถีบ
ไม่มีใครอยากใช้สินค้าญี่ปุ่น

ผมเกิดในยุคที่เกาหลีใต้ผลิตได้เพียงของราคาถูก เพลงจากเกาหลี
ไม่เป็นที่รู้จัก และไม่เคยมียี่ห้อที่มีใครเก็บเงินเพื่อไปเที่ยวเกาหลี

คนรุ่นพ่อรุ่นแม่ของผมได้เห็นกับตาว่าญี่ปุ่นฟื้นจากสงครามจน
กลายเป็นประเทศชั้นนำได้อย่างไร

ส่วนคนรุ่นผมก็ได้สัมผัสความรู้สึกของการถูกประเทศที่ออกสตาร์ท
ใกล้เคียง กับเราอย่างเกาหลีใต้วิ่งนำหน้าไปไม่เห็นฝุ่น

ในขณะที่ยุคลูกสาวของผมเต็มไปด้วยข่าวเรื่องเวียดนามกำลังจะ
แซงหน้าเรา

“ไทยเป็นประเทศกำลังพัฒนา” เป็นประโยคร่วมสมัยที่เราทุกคน
ได้ยินมาตั้งแต่เกิด

ประโยคนี้เป็นแรงผลักดันให้ผมเลือกเส้นทางวิชาการ เพราะอยาก
หาคำตอบ อยากรู้จักโลกกว้าง

Everyone was once a latecomer.

บทเรียนแรกที่ผมได้เรียนรู้คือ ทุกประเทศล้วนเคยเป็น “ผู้มาทีหลัง” กันทั้งนั้น สหรัฐอเมริกาเคยไล่ตามอังกฤษ ญี่ปุ่นเคยไล่ตามสหรัฐอเมริกา เกาหลีใต้เคยไล่ตามญี่ปุ่น

การมาทีหลังไม่ใช่เรื่องแปลก

ที่แปลกคือมีประเทศเพียงหยิบมือเท่านั้นที่ประสบความสำเร็จ ในการไล่กวตผู้นำจนกลายเป็นประเทศร่ำรวยได้

และที่แปลกกว่านั้นจนกลายเป็นปรากฏการณ์คือ ระยะเวลาที่ประเทศ “เสือเอเชีย” อย่างเกาหลีใต้ ไต้หวัน และสิงคโปร์ใช้ในการไล่กวต

หากประเทศยากจนประเทศหนึ่งเติบโตปีละ 2-3 เปอร์เซ็นต์ต่อเนื่องเป็นเวลา 100 ปี ก็จะกลายเป็นประเทศร่ำรวยในที่สุด ประเทศตะวันตกอย่าง อังกฤษ สหรัฐฯ และออสเตรเลียก็ใช้เวลาาวหนึ่งศตวรรษในการพัฒนา นี่คือเส้นทางปกติก่อนการผงาดของเสือเอเชีย

ทว่าหลังสงครามโลกครั้งที่สอง สิงคโปร์ใช้เวลาเพียง 38 ปีในการ “ขยับ” จากประเทศรายได้ปานกลางเป็นประเทศรายได้สูง ในขณะที่ เกาหลีใต้และไต้หวันใช้เวลาเพียง 26 ปีเท่านั้น

“เวลา” กลายเป็นสิ่งที่ยัดหดได้ เพราะหนึ่งศตวรรษในโลกตะวันตก กลับมีค่าเพียงสามสิบปีในดินแดนเอเชียตะวันออก

บทเรียนจากเสือเอเชียจึงเป็นสิ่งแรกๆ ที่เราต้องศึกษา หากอยาก เข้าใจปรากฏการณ์ไล่กวต

อย่างไรก็ดี เส้นทางทุนนิยมไม่ได้จบลงเมื่อกลายเป็นประเทศ รายได้สูง

แม้ว่ามาตรฐานการครองชีพของประชากรส่วนใหญ่จะดีขึ้นแล้ว แต่ “ชีวิตหลังความรวย” ก็ยังต้องเผชิญความท้าทายอีกหลายด้าน ประชาธิปไตยไม่ได้เกิดขึ้นหรือยกระดับตามสถานะทางเศรษฐกิจโดย อัตโนมัติ ในขณะที่ความเหลื่อมล้ำก็ไม่ได้ลดลงตามรายได้เฉลี่ยที่เพิ่มขึ้น เสมอไป

ยิ่งกว่านั้น ทุนิยมของประเทศร่ำรวยก็ไม่ได้วิวัฒนาการไปสู่รูปแบบเดียวกันดังที่ผู้สนับสนุนอเมริกันโมเดลอยากให้เป็น

ความหลากหลายของโมเดลทุนิยมยังคงดำรงอยู่ในศตวรรษที่ 21 แม้ว่าประเทศต่างๆ ในโลกจะติดต่อเชื่อมโยงกันมากขึ้นภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์

ทุนิยมของสหรัฐอเมริกายังคงมีกลไกขับเคลื่อนคนละกลไกกับทุนิยมของเยอรมนีและประเทศแถบสแกนดิเนเวีย เกาหลีใต้กับไต้หวัน กลายเป็นประเทศร่ำรวยในเวลาไล่เลี่ยกัน แต่พัฒนาการประชาธิปไตยกลับแตกต่างกัน สิงคโปร์โมเดลที่ดูเหมือนง่าย ๆ จนหลายประเทศใฝ่ฝันจะทำตามกลับไม่มีใครสามารถเดินซ้ำรอยได้

ความซับซ้อนของเส้นทางทุนิยมที่ว่ามานี้ อาจเป็นเรื่องชวนหงุดหงิดสำหรับคนที่อยากเห็นทุกอย่างในโลกเดินเข้าสู่กรอบมาตรฐานเดียวกัน ทว่านี่กลับเป็นเรื่องน่าตื่นเต้นชวนฉงนที่สุดสำหรับผู้เฝ้ามองปรากฏการณ์ทุนิยมและผลสืบเนื่องทางการเมือง สังคม และชีวิตของผู้คน

ประเทศผู้มาทีหลังไม่ได้เสียเปรียบเสมอไป

หากดูจากประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา ประเทศที่ประสบความสำเร็จในการไล่กวาดล้างแป้นประเทศที่รู้จักถอดบทเรียนจากผู้เดินหน้าหน้า ทำให้สามารถหลีกเลี่ยงขั้นตอนลองผิดลองถูก หรือช่วงเวลาล้มลุกคลุกคลานที่ผู้นำหน้าเคยเผชิญมาก่อน

เรียกว่า ถึงมาช้าแต่ก็ใช้ความช้าให้คุ้มค่าที่สุด ดังที่อเล็กซานเดอร์เกอร์เซนโครน (Alexander Gerschenkron) เรียกว่า “ประโยชน์ของความล้าหลัง” (advantage of backwardness)

หากประเทศกำลังพัฒนาเข้าใจความหลากหลายของโมเดลทุนิยม รู้เท่าทันทุกเส้นทางแห่งความเป็นไปได้ รู้เท่าทันผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นระหว่างทาง และผลข้างเคียงที่อาจตามมาที่ปลายทาง ย่อมสามารถเลือกเส้นทางของตนเองได้อย่างรอบคอบและใช้ประโยชน์จากการมาทีหลังอย่างเต็มที่

แน่นอนว่าไม่มี “สูตรสำเร็จ” ที่เพียงประเทศกำลังพัฒนาดาวนโหลดไปใช้ก็จะเติบโตรุดหน้า ถ้าการพัฒนาเป็นเรื่องง่ายขนาดนั้น คงไม่มีประเทศยากจนเหลืออยู่ในโลกนี้อีกแล้ว

เพราะการพัฒนาเศรษฐกิจไม่ใช่ห้องแล็บทางวิทยาศาสตร์ที่สามารถควบคุมปัจจัยต่างๆ ได้

จะร้ายหรือดีมนุษย์ต่างมีเจตจำนงเสรี มิได้เป็นเพียงอะตอมหรือโมเลกุล

สำหรับโลกเศรษฐกิจ ประวัติศาสตร์จึงเป็นเพียง “ห้องทดลอง” อย่างเดียวที่เรามี ดังคำกล่าวของเจมส์ บูคานัน (James Buchanan) นักเศรษฐศาสตร์รางวัลโนเบล

แล้วโจทย์ของทศวรรษ 2020 คืออะไร?

ศตวรรษใหม่เต็มไปด้วยความโกลาหล เปิดฉากด้วยเหตุการณ์ 9/11 คลื่นสึนามิในมหาสมุทรอินเดีย วิกฤตเศรษฐกิจโลก ตามมาด้วยการถอนตัวออกจากสหภาพยุโรปของสหราชอาณาจักร สงครามการค้าระหว่างจีนกับสหรัฐอเมริกา และโรคอุบัติใหม่ — ความปั่นป่วนยังเกิดขึ้นไม่หยุดหย่อน

แต่ยิ่งโลกปั่นป่วนมากเท่าไร เราจึงต้องกลับมายึดหลักการพื้นฐานให้หนักแน่นขึ้นเท่านั้น

คน เทคโนโลยี และระเบียบโลก ยังคงเป็นสามองค์ประกอบรากฐานที่ชี้ขาดความเจริญรุ่งเรืองและความถดถอยของแต่ละประเทศ แต่วิธีการจัดการและทิศทางที่ควรมุ่งหน้าไปย่อมไม่เหมือนเดิม เพราะเงื่อนไขรอบด้านเปลี่ยนแปลงไปมหาศาล

Planet – การพัฒนาอุตสาหกรรมแบบเดิมมีแต่จะยิ่งซ้ำทำลายโลก เพราะมนุษย์ใช้ทรัพยากรธรรมชาติเกินขีดจำกัดความยั่งยืนไปแล้ว

People – กำลังแรงงานไม่ล้นเหลือดังเคย เพราะโครงสร้างประชากรกำลังเปลี่ยนสู่สังคมสูงวัยอย่างรวดเร็ว

Platform – การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีก็มีความถี่สูงขึ้นพลิกผันรูปแบบความสัมพันธ์ของผู้คน รวมถึงสินค้าและบริการ

ถึงกระนั้นก็ตาม การพูดถึงแต่ตัวแปรใหม่ๆ โดยไม่สนใจปัญหาเก่าที่ฝังรากลึกอย่างความเหลื่อมล้ำ หรือมองหาแต่คำศัพท์ใหม่ๆ เพื่อดึงดูดความสนใจโดยไม่เข้าใจโครงสร้างที่เป็นอยู่และวิวัฒนาการของแต่ละสังคมย่อมไม่ต่างอะไรกับการก้าวเดินไปข้างหน้าโดยปิดตาข้างหนึ่ง ทั้งยังไม่เหลียวมองด้านหลังและผู้คนรอบข้าง

เทคโนโลยีสีเขียว + ตลาดสีเขียว + ระเบียบโลกสีเขียว คือข้อเสนอปลายทางของหนังสือเล่มนี้ เพื่อรับมือกับปมปัญหาเก่าและเงื่อนไขใหม่ๆ ของศตวรรษที่ 21

ทว่าก่อนจะไปถึงจุดนั้น ผมอยากชวนผู้อ่านออกเดินทางสำรวจ “เส้นทางทุนนิยมโลก” กันก่อน

เริ่มจากบุคตะลุยฝั่งตะวันตกที่ว่ากันว่าสมบุกสมบันจนนายขาดแล้วข้ามมาฝั่งตะวันออกที่ดูเหมือนคุ้นเคยแต่กลับยกย่อนไม่ใช่เล่นก่อนมาพักตั้งแคมป์สังเกตการณ์ภูมิศาสตร์ทุนนิยมไทยแบบพาโนรามา

เก็บบทเรียนระหว่างทางจากตรงนั้นตรงนี้ทีละเล็กละน้อย

สะสมภูมิปัญญาเพื่омองไปข้างหน้าด้วยความหวังและความระมัดระวัง

แม้จะไม่มีสูตรสำเร็จ แต่การเข้าใจประสบการณ์ของโลกตะวันตก รู้จักเส้นทางของโลกตะวันออก และอ่านสถานการณ์การค้าการผลิตในปัจจุบันให้ออก ย่อมเปรียบเสมือนการเดินทางที่มีแผนที่และเข็มทิศนำทางในป่าทุนนิยมอันกว้างใหญ่

เพราะโลกทั้งใบของเรานี่เองคือห้องทดลองทางเศรษฐกิจ

พร้อมออกไปท่องเส้นทางทุนนิยมโลกกันหรือยังครับ

I

ยุทธศาสตร์ขับเคลื่อนประเทศ

“วงเดียวเพื่อครองพิภพ
วงเดียวเพื่อค้นพบจบหล้า
วงเดียวเพื่อสาปสิ้นทุกวิญญาณ
พันธนาไว้ในความมืดมน”

จะว่าไปแล้ว ภารกิจสำหรับผู้คนในแวดวงการพัฒนาเศรษฐกิจ ก็มีความใกล้เคียงกับเหล่านักบปในวรรณกรรมคลาสสิกเรื่อง *The Lord of the Rings* ของเจ. อาร์. อาร์. โทลคีน (J. R. R. Tolkien) เพราะเขาและเขอต่างทุ่มเทสรรพกำลังเพื่อเดินทางค้นหา “แหวน เอกธำมรงค์” เช่นเดียวกัน

ในโลกวรรณกรรม แหวนเอกธำมรงค์คือศูนย์กลางแห่งอำนาจ ศักดิ์สิทธิ์ ผู้ใดครอบครองแหวนย่อมสามารถครองพิภพ ส่วนในโลกการพัฒนา แหวนเอกธำมรงค์เปรียบได้กับ “กลจักรแห่งการเติบโต” (Growth Engine) ที่สามารถขับเคลื่อนเศรษฐกิจประเทศ ยากจนให้ยกระดับขึ้นมาทัดเทียมกับประเทศมหาอำนาจได้

เนื้อหาส่วนแรกจะชวนผู้อ่านมองภาพใหญ่ของยุทธศาสตร์ ขยับประเทศ ค้นหาแหวนเอกธำมรงค์ที่ช่วยให้ประเทศกำลัง พัฒนาเพียง 1 ใน 10 ของโลกสามารถเติบโตกลายเป็นประเทศ ร่ำรวยได้ จากนั้นก็มาฟังวิวาทะระดับโลกว่าด้วยการกำหนด เส้นทางพัฒนาประเทศ ทำความเข้าใจความแตกต่างระหว่าง การเติบโตกับการพัฒนา และเศรษฐกิจแบบไหนที่เรียกว่ายั่งยืน และทั่วถึง

ตลาดเสรี ผูกพันกับ และเสียกระโดด

ในปี 1960 ซึ่งธนาคารโลกเริ่มเก็บข้อมูลรายได้แต่ละประเทศอย่างเป็นระบบ ในปีนั้นมีประเทศ “รายได้ปานกลาง” อยู่จำนวน 101 ประเทศ เมื่อเวลาผ่านไป 50 ปี คุณคิดว่ามีกี่ประเทศครับ ที่สามารถหลุดพ้นสถานะรายได้ปานกลางขึ้นมาเป็นประเทศร่ำรวยได้

...

คำตอบคือ 13 ประเทศ

พูดอีกอย่างก็คือ ในบรรดาร้อยประเทศที่ออกวิ่งในเวลาไล่เลี่ยกัน มีเพียงสิบกว่าประเทศเท่านั้นที่สามารถวิ่งเข้าเส้นชัยได้สำเร็จหลังแข่งกันมาครึ่งศตวรรษ!

หัวข้อศึกษาเรื่อง “กับดักรายได้ปานกลาง” ได้รับความสนใจแพร่หลายก็เพราะสัดส่วนความสำเร็จในการไล่กวด (catch-up) ที่น้อยจนน่าตกใจนี่ล่ะครับ

แล้วพอมาดูรายละเอียดว่ามีประเทศใดบ้างที่ประสบความสำเร็จก็จะยิ่งน่าตกใจเข้าไปใหญ่

ปรากฏว่าจาก 13 ประเทศดังกล่าว เป็นประเทศที่อยู่ในยุโรปและได้รับประโยชน์จากการเป็นส่วนหนึ่งของสหภาพยุโรปไปแล้ว 4 ประเทศ (กรีซ ไอร์แลนด์ โปรตุเกส และสเปน) เป็นเกาะขนาดเล็ก 2 ประเทศ (มอริเชียสและเปอร์โตริโก) และเป็นประเทศที่ร่ำรวยเพราะโชคดียืดเจอน้ำมัน 1 ประเทศ (อิเควทอเรียลกินี)

เหลือเพียงหกประเทศเท่านั้นที่พอจะมีลักษณะใกล้เคียงกับประเทศกำลังพัฒนาอื่นๆ มากน้อย ชวนให้ศึกษาโมเดลการพัฒนาเพิ่มเติมคือ อิสราเอล ฮังการี สิงคโปร์ ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ และได้หวัน

การยับยั้งสถานะอันแสนยากเย็นนี้ทำให้เกิดวิวาทะในแวดวงเศรษฐศาสตร์การพัฒนามายาวนาน ว่าอะไรคือ “กลจักรแห่งการเติบโต” ที่ประเทศเพียงหยิบมือใช้ขับเคลื่อนจนก้าวจากโลกที่สามสู่โลกที่หนึ่งได้

คนส่วนใหญ่ (เคย) เชื่อว่า “กลไกตลาด” คือกลจักรมหัศจรรย์ที่หากประเทศกำลังพัฒนานำเข้ามาใช้ให้ถูกที่ถูกทางก็จะสร้างความเจริญรุ่งเรือง แต่พอผ่านสงครามโลกมาได้สองสามทศวรรษ การเติบโตแบบ “ไฮสปีด” ของเอเชียตะวันออกกลับสร้างชื่อเสียงให้กับ “ทฤษฎีผู้่งห่านบิน” ที่มีญี่ปุ่นเป็นห่านจำฝูง

อย่างไรก็ดี เมื่อโลกยุค 4.0 หันมาสนใจการพัฒนานวัตกรรมเป็นหลัก คนจำนวนมากก็พากันแกะรอย “เส้นทางเสือกระโดด” ที่ทำให้บริษัทจากเกาหลีใต้และไต้หวันเติบโตล้ำหน้าญี่ปุ่น

ยุทธศาสตร์ตลาดเสรี

ผู้เชื่อมั่นในแนวทางตลาดเสรีมองว่า ปัญหาที่สำคัญที่สุดของประเทศยากจนคือตลาดถูกบิดเบือน เพราะรัฐเข้ามาก้าวก่ายเศรษฐกิจ ไม่ว่าจะเป็นมาตรการโจ่งแจ้ง อย่างการอุดหนุนผู้ผลิตบางราย ประกันราคาสินค้า หรือผ่านเครื่องมืออื่นๆ เช่น ตั้งอัตราภาษีศุลกากรระดับสูง กีดกันการลงทุนจากต่างชาติ

ทั้งหมดนี้ทำให้การจัดสรรทรัพยากรไม่มีประสิทธิภาพ การแข่งขันไม่สมบูรณ์ ผู้บริโภคจึงไม่สามารถซื้อสินค้าในราคาตามกลไกตลาด ส่วนเกษตรกรและผู้ผลิตก็ไม่มีแรงจูงใจให้พัฒนาเทคโนโลยีเพราะรู้ว่ารัฐบาลคอยช่วยเหลืออยู่

ทางแก้ปัญหาก็คือทำตรงข้ามกับที่วามาข้างต้นเพื่อให้กลไกราคาทำงานได้สมบูรณ์ ดังสโลแกนว่า “*Getting the prices right*” โดยเลิกประกันราคา ปลดปล่อยให้กลไกตลาดต่างชาติเข้ามาอย่างเสรี ไม่มีกำแพงภาษี แปรรูปรัฐวิสาหกิจให้เป็นของเอกชนเสีย

เช่นเดียวกับกลุ่มอื่น ในหมู่ผู้สนับสนุนแนวทางตลาดเสรีก็มีหลายเจตสีภายใน มีตั้งแต่สำนักที่เชื่อในตลาดเสรีสุดขั้ว รัฐไม่ควรทำอะไรเลย นอกจากป้องกันประเทศจากการรุกรานทางทหาร ถัดมาหน่อยก็มีกลุ่มที่เห็นว่ารัฐควรมีบทบาทจัดการสิ่งที่ตลาดทำเองไม่ได้ เช่น สร้างถนนและโครงสร้างพื้นฐาน ดูแลสิ่งแวดล้อม หรือบางกลุ่มที่ให้เปรียบเทียบต้นทุนผลได้-ผลเสียระหว่างให้รัฐทำกับให้ตลาดทำ

อิทธิพลของตลาดเสรีแปรผันขึ้นลงตลอดพัฒนาการทุนนิยมโลก โดยมีอิทธิพลสูงในยุคล่าอาณานิคมและช่วงต้นศตวรรษที่ 20 เสียเครดิตไปในมหาวิกฤตเศรษฐกิจ (The Great Depression) เมื่อปี 1929 และกลับมาผงาดอีกครั้งในทศวรรษ 1980 ก่อนจะถูกรื้อถอนหนักหน่วงอีกครั้งในปี 2007-2008

ข้อวิจารณ์ทางทฤษฎีที่สำคัญคือ ตลาดเสรีอาจมีพลังในการจัดสรรทรัพยากร ณ เวลาหนึ่ง ๆ ให้มีประสิทธิภาพ (static efficiency) แต่ไม่ได้การันตีว่าประเทศกำลังพัฒนาจะสามารถยกระดับความสามารถทางเทคโนโลยี (technological capabilities) ซึ่งเป็นหัวใจของการพัฒนาเศรษฐกิจระยะยาวได้

ตัวอย่างเช่น หากประเทศหนึ่งยกเลิกภาษีศุลกากรลงชั่วข้ามคืน ประชาชนย่อมสามารถซื้อสินค้านำเข้าได้ในราคาถูกลงแน่นอน แต่ผู้ผลิตในประเทศย่อมยากที่จะเติบโต โดยเฉพาะในอุตสาหกรรมที่ไม่ได้มีพื้นฐานมาก่อน

ยุทธศาสตร์ฝูงห่านบิน

โลกทฤษฎีขยับตามโลกแห่งความจริง เมื่อญี่ปุ่นและบรรดาเสือเอเชียอย่างเกาหลีใต้ ไต้หวัน และสิงคโปร์ เริ่มเติบโตเร็วผุดผาดในทศวรรษ 1980 โลกจึงหันมามองเอเชียและหาคำอธิบายที่มาจากฝั่งเอเชียเองมากขึ้น

อันที่จริง ศาสตราจารย์คานาเมะ อะคามัตสึ (Kaname Akamatsu) เสนอทฤษฎีฝูงห่านบิน (flying geese model) ไว้ตั้งแต่ทศวรรษ 1930 แล้ว แต่แนวคิดนี้เพิ่งถูกกล่าวถึงอย่างกว้างขวางก็เมื่อโลกเริ่มมองเห็นฝูงห่านเอเชียบินด้วยตาของตัวเอง

แนวคิดนี้มองการผลิต (production) เป็นกลจักรขับเคลื่อนเศรษฐกิจ ประเทศกำลังพัฒนาอย่ามัวไม่มีทุนและเทคโนโลยีที่จะผลิตสินค้าเองในช่วงแรก จึงต้องอาศัยการลงทุนจากประเทศเจ้าของเทคโนโลยี ซึ่งก็ได้ประโยชน์จากค่าแรงที่ถูกลงเมื่อย้ายฐานการผลิตออกจากประเทศตนเอง สมประโยชน์ วิน-วินกันทั้งสองฝ่าย

การพัฒนาเศรษฐกิจตามวิธีคิดนี้จึงมีกรอบคิดเป็นระดับ “ภูมิภาค” โดยเปรียบเทียบ “ห่านจำฝูง” เป็นประเทศเจ้าของเทคโนโลยี และมองการพัฒนาเป็นเรื่องของการไต่ระดับการผลิตสินค้า

ประเทศกำลังพัฒนาควรค่อยๆ ขยับบินตามห่านจำฝูง โดยเริ่มไต่ระดับจากการผลิตสินค้าที่ใช้แรงงานเข้มข้น (เช่น สิ่งทอ รองเท้า) แล้วจึงค่อยพัฒนามาผลิตสินค้าเทคโนโลยี (เช่น อิเล็กทรอนิกส์ ยานยนต์) เมื่อเวลาผ่านไป

แน่นอนว่าตามแนวคิดนี้ ญี่ปุ่นคือ “ห่านจำฝูง” ของการพัฒนาในเอเชีย หลังจากที่เศรษฐกิจญี่ปุ่นกลับมาทะยานอีกครั้งก็นำมาสู่การโยกย้ายฐานการลงทุนครั้งใหญ่ เนื่องจากค่าแรงภายในประเทศที่ปรับตัวสูงขึ้น

ระลอกแรก ห่านญี่ปุ่นบินไปชนวนห่านเกาหลีใต้ ไต้หวัน และฮ่องกง สิงคโปร์ จุดเศรษฐกิจของประเทศกลุ่มนี้ให้ออกบินตามขึ้นมา

พอทศวรรษ 1980 ก็เกิดการเปลี่ยนทิศทางการสู่ระลอกที่สอง ทั้งญี่ปุ่นและห่านตัวรองอย่างเกาหลีใต้และไต้หวัน ออกบินมาตั้งฐานการผลิต

ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะไทย มาเลเซีย อินโดนีเซีย และฟิลิปปินส์

กระทั่งปัจจุบัน หลายคนยังมองว่าการเติบโตของประเทศ CLMV (กัมพูชา ลาว พม่า และเวียดนาม) ก็สามารถอธิบายได้ด้วยแนวคิดฝูงห่านบิน เพราะห่านญี่ปุ่นและบรรดาห่านตัวรองก่อนหน้านี้ก็ถึงคราวออกบินอีกครั้ง เพื่อหาฐานที่มั่นแห่งใหม่ เป็นไปตามวัฏจักรเดิม แม้หน้าตาของสินค้าและห่านจะเปลี่ยนไปก็ตาม

ยุทธศาสตร์เสือกระโดด

หลังจากห่านญี่ปุ่นเริ่มบินช้าลงและถูกเกาหลีใต้กับไต้หวันแซงหน้าไป ในหลายอุตสาหกรรม งานวิจัยก็หันมาสนใจสองประเทศนี้มากขึ้น

งานวิจัยของคุณ ลี (Keun Lee) ศาสตราจารย์ด้านเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยแห่งชาติโซล เสนอว่าเราสามารถแบ่งเส้นทางการไล่กวดได้เป็นสามรูปแบบหลัก ผมแปลเป็นไทยว่า *ไล่ตามเขา เราทำเอง และเขย่งก้าวกระโดด*

Path-following หรือ *ไล่ตามเขา* เป็นเส้นทางปกติที่พบเห็นทั่วไป โดยประเทศกำลังพัฒนาเลือกเดินตามประเทศเจ้าของเทคโนโลยีไล่ไปที่ละขั้น เรียกว่าเดินตามกันผู้นำ ไม่ต้องแบกรับความเสี่ยงมากเกินไป เส้นทางนี้เป็นวิธีที่เกาหลีใต้ใช้พัฒนาอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์ระยะแรก (ที่ยังเป็นระบบอนาล็อก) คอมพิวเตอร์ส่วนบุคคล และเครื่องจักรกล

Path-creating หรือ *เราทำเอง* เป็นการตัดสินใจเลือกเดินเส้นทางใหม่ที่ยังไม่มีผู้นำชัดเจน ต้องแบกรับความเสี่ยง แต่ถ้าประสบความสำเร็จก็จะกลายเป็นผู้นำตลาดทันที เกาหลีใต้เลือกเดินเส้นทางนี้ในอุตสาหกรรมโทรศัพท์ระบบ CDMA และโทรทัศน์ระบบดิจิทัล

เส้นทางที่น่าสนใจยิ่งแต่มักถูกมองข้ามคือ **Stage-skipping** หรือ *เขย่งก้าวกระโดด* เพราะเป็นเส้นทางที่ประเทศกำลังพัฒนาไม่ต้องเสี่ยงเลือกเส้นทางใหม่ที่ยังรกร้าง แต่ในขณะเดียวกันก็ไม่ต้องเดินตามกันผู้นำ

โดยสามารถเลือก “ก้าวกระโดด” ข้ามขั้นตอนที่ผู้นำเคยทำพลาดมาก่อน
อาศัยประโยชน์ของการมาทีหลังเพื่อเดินลัดไปยังกระบวนการล่าสุดเพื่อให้
เข้าใกล้ผู้นำได้มากที่สุด

สามแนวทางการพัฒนาอุตสาหกรรม

Path of the Forerunner: stage A $\rightarrow$ stage B $\rightarrow$ stage C $\rightarrow$ stage D

1) Path-Following Catch-up: stage A $\rightarrow$ stage B $\rightarrow$ stage C $\rightarrow$ stage D

Eg.) Consumer electronics during analogue era, PC, Machine tools

2) Stage-skipping Catch-up: stage A $\longrightarrow$ stage C $\rightarrow$ stage D

(leapfrogging I)

Eg.) Automobile engine development by Hyundai Motors

D-RAM development by Samsung

Digital Telephone Switch development by China (Mu and Lee 2005)

3) Path-Creating Catch-up: stage A $\rightarrow$ stage B $\rightarrow$ stage C' $\rightarrow$ stage D'

(leapfrogging II)

Eg.) CDMA mobile phone,

Digital TV (Lee, Lim & Song 2005)

โซ่รับ ความยากของเส้นทางแข่งก้าวกระโดดอยู่ที่ความสามารถ
ในการอ่านเกมและการจับกระแสแต่ละอุตสาหกรรมได้อย่างแม่นยำ ดังที่
เห็นตัวอย่างจากกรณีซัมซุงในอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์

ซัมซุงเข้าสู่อุตสาหกรรมผลิตหน่วยความจำ D-RAM ซ้ำกว่า
สหรัฐฯ และญี่ปุ่น ซึ่งเป็นช่วงที่เทคโนโลยีกำลังเปลี่ยนผ่านจากชิปส์ 16-Kbit
ไปสู่ 64-Kbit

ณ จุดนั้นซัมซุงสามารถเลือกจะเริ่มต้นเดินตามทางปกติ ด้วยการ
เริ่มผลิตชิปส์แบบ 1- ไปจนถึง 16-Kbit ก็ได้

ทว่าซัมซุงต้องการแข่งก้าวกระโดดแซงผู้นำให้ได้ จึงตัดสินใจซื้อ
เทคโนโลยีด้านการออกแบบและการผลิตจากบริษัทสหรัฐฯ และญี่ปุ่นเพื่อ
จะได้เข้าสู่ธุรกิจด้วยการผลิตชิปส์ 64-Kbit พร้อมกับบริษัทผู้นำตลาดเลย

ซึ่งทำให้ซัมซุงร่นเวลาในการไล่กวตไปหลายทศวรรษ จนสามารถกลายมาเป็นผู้นำตลาดได้ในทศวรรษ 2000

การเลือกยุทธศาสตร์กับความเสี่ยง

แน่นอนครับ high return ย่อมแลกมาด้วย high risk หากตลาดโลกไม่ได้หันมาสนใจโทรศัพท์ระบบดิจิทัล การลงทุนมหาศาลของซัมซุงก็อาจสูญเปล่า เกาหลีใต้และไต้หวันเองก็ล้มเหลวในหลายอุตสาหกรรมเช่นกัน ตลอดการไล่กวตทางเศรษฐกิจ

จะเลือกยุทธศาสตร์ใดย่อมขึ้นกับธรรมชาติของอุตสาหกรรมนั้นด้วย เช่นแนวทาง “เข่งก้าวกระโดด” เหมาะกับอุตสาหกรรมที่มีการเปลี่ยนเทคโนโลยีค่อนข้างบ่อย และมีการพัฒนาที่พอจะคาดเดาทิศทางได้อย่างอุตสาหกรรม D-RAM

ในอุตสาหกรรมประเภทนี้ ช่องว่างทางเทคโนโลยีจากรุ่นสู่รุ่นจะไม่กว้างเท่าไรนัก และเทคโนโลยีสำคัญมักเป็นเชิงกระบวนการ (process technology) จึงทำให้บริษัทที่สามารถผลิตได้คราวละมากๆ อย่างซัมซุงมีโอกาสสูงที่จะไล่ทันบริษัทผู้นำตลาด

นอกจากนี้ บริษัทที่เข้าอุตสาหกรรมประเภทนี้ก่อน (first mover) ก็มักจะมีปัญหาในการขยับตัวมากกว่าบริษัทที่มาทีหลังด้วยซ้ำ เพราะเหตุว่าตัวเองลงทุนกับเทคโนโลยีปัจจุบันไปแล้วมหาศาล (เช่น ชิปส์ 16-Kbit) จึงอยากทำกำไรจากการขายให้ได้มากและนานที่สุด ก่อนจะขยับไปสู่เทคโนโลยีขั้นถัดไป

กลายเป็นการเปิดช่องว่างให้บริษัทที่มาช้ากว่าแต่กล้าเสี่ยงกระโจนเข้าหาโอกาสช่วงเปลี่ยนผ่านทางเทคโนโลยีไปโดยปริยาย

แต่ไม่ว่าจะเลือกยุทธศาสตร์ใดๆ ต่างมีความเสี่ยงในตัวเองทั้งนั้น เพราะการมี “ยุทธศาสตร์” หมายถึงความกล้าในการจัดลำดับความสำคัญ (priority) ของเป้าหมาย ภายใต้การประเมินสถานการณ์โลกว่าจะขยับ

ไปในทิศทางไหน และการเลือกดังกล่าวมีต้นทุนอะไรที่ต้องแลกมาบ้าง (trade-off)

นี่คือธรรมชาติของการวางยุทธศาสตร์การพัฒนา

หากไม่มีองค์ประกอบพื้นฐานเหล่านี้ ก็โปรดอย่าเรียกการเรียงตัวอักษรใดๆ ว่า “ยุทธศาสตร์” เลยครับ เพราะจะเป็นการเพิ่ม “คำตาย” ในความหมายว่า meaningless ให้กับประเทศไทยอีกหนึ่งคำ ถัดจากคำจำพวกบูรณาการ องค์กรร่วม และปฏิรูป

โปรดอย่า